

Баргілевич Наталія Володимирівна,
асистент кафедри психології, логопедії та інклюзивної освіти
Житомирського державного університету імені Івана Франка

Дитина з особливими освітніми потребами як суб'єкт приватних правовідносин

Спостереження та статистика підтверджують той факт, що кожного року все більше дітей з особливими освітніми потребами відвідують заклади загальної середньої освіти. У державних закладах освіти також помітно збільшується кількість дітей з інвалідністю [1, с. 76]. Законом закріплено, що дитиною є особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше (ст. 1 Закон України «Про охорону дитинства») [2].

Конституція України гарантує рівність прав усіх громадян незалежно від стану здоров'я (ст. 24), кожен має право на освіту; держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої освіти (ст. 53) [3]. Так, особа з особливими освітніми потребами – особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту (п.20, ч. 1 ст. 1 Закону України «Про освіту») [4]. Право на освіту не може бути обмежене законом. Закон може встановлювати особливі умови доступу до певного рівня освіти, спеціальності (професії) (ч. 9 ст. 3 Закону України «Про освіту») [4].

Освіта дітей з ООП регулюється не лише законодавством у сфері освіти і науки України, а й законодавством про права осіб з інвалідністю та законодавством про права дітей [5, с. 176]. Так, питання освіти дітей з особливими потребами регулюється також законодавством про інвалідів, зокрема, Законом України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні(1991)», «Про реабілітацію інвалідів в Україні (2005)», нормативними документами у цій сфері та міжнародними договорами [6, с. 441].

Дитина з ООП, згідно з чинним законодавством України, є повноцінним суб'єктом правовідносин, зокрема й приватноправових, незалежно від особливостей розвитку чи стану здоров'я. Здоров'я – це найвища цінність, у порівнянні з якою визначаються інші цінності дитини, адже його не купиш, не подаруєш, його не буває забагато, відтак саме здоров'я, наряду з життям дитини, займає найвищу сходинку в системі людських цінностей серед інтересів, ідеалів, гармонії, краси, щастя, творчої праці тощо [7, с. 237].

Можливість особи реалізовувати передбачені права, самостійно забезпечувати свої інтереси прямо залежить від досягнення нею певного фізичного та інтелектуального рівня [8, с.74]. Цивільний кодекс України у ст.ст. 31, 32 визначає обсяг дієздатності дитини, а ст.ст. 36, 39 регулюють обмеження та позбавлення дієздатності у випадках психічних чи інтелектуальних порушень – лише за рішенням суду [9]. Передбачає участь дитини в цивільних правовідносинах через законних представників. У здійсненні приватних правовідносин дитина з ООП найчастіше діє через батьків або законних представників, але при цьому мають враховуватись її думка, волевиявлення та рівень розуміння (ст. 242 ЦК України) [9].

Дитина з особливими освітніми потребами ООП є повноцінним учасником сімейних правовідносин, так само як і будь-яка інша дитина, однак її правовий статус може потребувати додаткового захисту та підтримки з боку держави та родини. Якщо батьки не можуть виконувати свої обов'язки, держава призначає опікуна чи піклувальника, зважаючи на особливі потреби дитини. Усі рішення повинні базуватись на принципі найкращих інтересів дитини. Батьки зобов'язані забезпечити не тільки фізичне, а й психоемоційне та освітнє благополуччя дитини. Діти з ООП, які здатні

висловити свою думку, мають право бути почутими при розгляді будь-яких справ, які їх стосуються (ст. 171 СК України) [10].

Дитина з ООП, як і будь-яка інша дитина, може бути учасником відносин права інтелектуальної власності. Це означає, що вона має право бути автором твору, володіти правами на результати своєї творчої діяльності, а також брати участь у правовідносинах щодо охорони і використання об'єктів інтелектуальної власності. Дитина з ООП також має право створювати і розпоряджатися результатами своєї творчої діяльності, незалежно від наявності у неї порушень розвитку.

Авторське право виникає з моменту створення твору (ст. 9 Закону України «Про авторське право і суміжні права») [11]. Це правило розповсюджується і на дітей з ООП, адже вони мають право бути визнаними автором, мати захищене право на ім'я, вирішувати, чи буде твір оприлюднено. Особисті немайнові права належать дитині незалежно від її віку, а майновими правами (отримання винагороди, дозволи на використання) до 14 років розпоряджаються батьки або опікуни.

У випадку дитини з ООП реалізація авторських прав може відбуватись через допомогу педагогів, психологів, участь батьків або опікунів у переговорах про використання творів, створення умов для творчості (інклюзивна освіта, спеціальні програми, адаптовані конкурси тощо). Наприклад, дитина з аутизмом створює цифрові малюнки або анімації, які публікуються онлайн – вона є автором і має відповідні права. Дитина з порушеннями мовлення складає музику або створює інструментальні композиції – вона має право на визнання та захист авторських прав. Участь у шкільних та інклюзивних конкурсах творчості, винаходів, мистецтва з подальшим визнанням авторства.

Отже, дитина з особливими освітніми потребами є повноцінним суб'єктом приватних правовідносин, зокрема, цивільних, сімейних та права інтелектуальної власності. Законодавство України забезпечує рівність її прав з іншими дітьми, незалежно від наявності порушень розвитку чи потреб в адаптованих освітніх умовах. У сімейних правовідносинах така дитина має право на виховання, турботу, захист, а також на участь у вирішенні питань, що її стосуються. Батьки або опікуни виступають її законними представниками і зобов'язані забезпечити реалізацію прав та інтересів дитини. У сфері права інтелектуальної власності дитина з ООП має право бути автором твору, володіти особистими немайновими та майновими правами на результати своєї творчості. Її участь у таких правовідносинах здійснюється з урахуванням віку, рівня розвитку та за участю батьків або законних представників. Таким чином, ключовим принципом щодо правового статусу дитини з особливими освітніми потребами є принцип рівності, повага до гідності та забезпечення належного захисту її інтересів у приватноправовій сфері.

Список використаних джерел:

1. Вербовський І. Нормативно-правове регулювання організації інклюзивної освіти в Україні. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи*. Вип. 9. 2021. С. 75-78. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/32740/1/Verbovskij.pdf>
2. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142.
3. Конституція України від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Про освіту: Закон України від 05.09.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

5. Косовська А.О. Нормативно-правове регулювання освіти дітей з особливими освітніми потребами. *Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції «Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму»*, яка відбулася 21-22 травня 2020 р. (Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж, м. Кам'янець-Подільський). С. 174-177. URL: <https://kpd.edu.ua/wp-content/uploads/2020/08/Tezy-17.06.2020.pdf#page=174>
6. Гриневич Ю.В. Нормативно-правове регулювання інклюзивної освіти в Україні. *Modern problems in science. Abstracts of VIII International Scientific and Practical Conference (Prague, Czech Republic, November 09-12, 2020)*. С. 439-442. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=LOYHEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA439&ots=gmtHE7SIq7&sig=YWm7Vo_tz4GQqREpOXtHSdSDJQs&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
7. Синегубов О.В. Здійснення особистих немайнових прав малолітніх та неповнолітніх осіб : монографія. Харків: Золота миля, 2015. 528 с.
8. Юхта О. Г. Теоретико-правовий аналіз концептуального поняття «правовий статус дитини». *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 12. С. 71-76. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2014_12_18.
9. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
10. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21. Ст. 135.
11. Про авторське право і суміжні права: Закон України № 2811-IX від 01.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>